

- TROVESI, A. (2019a): Concorrenza e/o alternanza di ‘vocativo : nominativo’ nei termini volgari in serbo(croato), polacco e bulgario: Un’analisi qualitativa. In: I. Krapova – S. Nistratova – L. Ruvoletto (eds.), *Studi di linguistica slava: Nuove prospettive e metodologie di ricerca*. Venezia: Edizioni Ca’Foscari, s. 579–603.
- TROVESI, A. (ed.) (2020a): “Praga – Milano. *Andata e ritorno*”: *Scritti in onore di Jitka Křesálková*. Alessandria: Edizioni dell’Orso.
- TROVESI, A. (2020b): Jitka Křesálková (1923–2020). *Česká literatura*, 68 (6), s. 771–774.
- TROVESI, A. (2021): Regolarità e irregolarità morfosintattiche del vocativo nei manoscritti paleoslavi Codex Marianus e Codex Zographensis. In: A. M. Perissutti – E. Gherbezza – V. Laskova (eds.), *Le lingue slave: sviluppi teorici e prospettive applicative: Atti del VIII Incontro di linguistica slava (Udine, 10–12 settembre 2020)*. Roma: Aracne, s. 27–45.
- TROVESI, A. – BAŽEC, H. (2020): Italianità e italo-fonia in Slovenia. In: P. Bocale – L. Panzeri (eds.), *Multilinguismo ed italo-fonia in Europa centro-orientale: Profili linguistici e giuridici: Atti del Convegno tenutosi presso l’Università degli studi dell’Insubria (Como, Chiostrò di Sant’Abbondio) il 9 novembre 2018*. Milano: Giuffrè Francis Lefebvre, s. 19–40.

Anna Maria Perissutti

Dipartimento di Lingue, Letterature,
Comunicazione, Formazione e Società,
Università di Udine, Via Palladio, 8 – Udine, Italia
<anna.perissutti@uniud.it>

MEDZINÁRODNÁ KONFERENCIA O JAZYKOVÝCH PROBLÉMOCH A ICH MANAŽMENTE

V dňoch 10. a 11. júna 2021 sa na virtuálnej pôde Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave uskutočnila medzinárodná online konferencia na tému jazykových problémov s názvom *Jazykové a komunikačné problémy a ich manaž-*

ment – teória a prax. Táto konferencia bola vo veľkej miere prezentáciou výsledkov už tretí rok bežiacieho vedeckého projektu s názvom *Jazykové a komunikačné problémy na Slovensku a ich manažment*. Projekt sa začal v roku 2018 s podporou Agentúry na podporu výskumu a vývoja (APVV), pod vedením Ištvána Lanstyáka v spolupráci s niekoľkými inštitúciami a katedrami. Najviac riešiteľov je z katedier Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave (UK), menovite z Katedry maďarského jazyka a literatúry, Katedry germanistiky, nederlandistiky a škandinavistiky, Katedry slovenského jazyka a z centra pre slovenčinu ako cudzieho jazyka Studia Academica Slovaca. Ako partnerská organizácia sa k projektu pripojil aj Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied (JÚĽŠ SAV) a Ústav romologických štúdií Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre (ÚRŠ UKF) (pozri bližšie Sebők, 2019, s. 71 – 73). Rozdielne výskumné zameranie riešiteľov je zárukou, že sa téma jazykových problémov skúmala z pohľadu rôznych jazykových skupín a spoločností. Projekt sa súčasne venuje jazykovým problémom väčšiny i jazykových menšín, konkrétne problémom slovensky, maďarsky, rómsky a nemecky hovoriacich na Slovensku. Dôležité je to najmä z dôvodu, že jednotlivé rečové spoločenstvá majú – v závislosti od ich počtu, spoločenského postavenia a mocenskej pozície – veľmi rozdielne problémy. Spohľadlivé spracovanie týchto problémov je možné len so zameraním na každú jednu skupinu osobitne. Je však rovnako dôležité aj spájanie získaných výsledkov do jedného komplexného celku. Z literatúry tzv. záľudných problémov (*wicked problems*; Rittel – Webber, 1973) – medzi ktoré zrejme môžeme zaradiť aj regulovanie používania jazyka (Sebők, 2015) – vieme, že tieto problémy nie je možné úspešne riešiť po častiach tak, ako dobre štruktúrované problémy. Je nutné pristupovať k nim komplexne a zohľadniť čo najviac čiastkových problémov, ktoré môžeme rozdeliť iba na teoretickej úrovni (pozri Lanstyák, 2015, s. 185).

Členovia riešiteľského tímu spomínaného projektu zorganizovali v tomto duchu dvojdnú konferenciu so zámerom pozvať odborníkov na túto tému aj z iných oblastí a tým zabezpečiť čo najrozmanitejší pohľad na jazykové problémy. Počas trvania konferencie odznelo 16 príspevkov. V tejto správe spomeniem len tie, ktoré užšie súvisia

s danou problematikou. Prvý deň bol venovaný všeobecným otázkam a jazykovým problémom slovenského rečového spoločenstva. V rámci lingvistiky odznali príspevky z oblasti teórie jazykovoého manažmentu, jazykovej politiky, výskumu jazykovej krajiny, dialektológie, diskurznej analýzy, ale objavila sa aj téma vyučovania jazykov. Druhý deň sa do popredia dostali menšinové otázky a jazykové problémy Maďarov a Rómov žijúcich na Slovensku. Okrem lingvistov boli pozvaní aj odborníci, ktorí sa na tému jazykových problémov pozerajú z iného pohľadu. Takto sa v programe konferencie vyskytol právnik, ale aj predstaviteľ zo štátnej správy, a to v osobe splnomocnenca vlády SR pre národnostné menšiny. Organizátori považovali za dôležité, aby sa prezentovali aj skúsenosti tzv. bežných hovoriacich, ktorí sa pri svojej práci často stretávajú s jazykovými problémami, či už vo sfére obchodu alebo pri budovaní slovensko-maďarských vzťahov.

Prvým prezentujúcim bol právnik János Fiala-Butora z Ústavu právnej vedy Maďarskej akadémie vied, ktorý sa venoval porovnávaniu zákonov o používaní štátneho jazyka a menšinových jazykov so skutočnou praxou. Kritizoval deterministický pohľad, podľa ktorého to, čo je písané v zákonoch sa rovná reálnej praxi, ale odmietal aj názory, podľa ktorých zákony nemajú žiadny vplyv na používateľskú prax. Konkrétnymi príkladmi poukázal na protirečenia, ktoré vznikajú medzi zákonom deklarovanými pravidlami a ich aplikáciou v praxi. Spomenul napríklad, že zákon na jednej strane umožňuje používanie jazyka národnostných menšín v obciach, v ktorých príslušníci menšiny tvoria minimálne 20 percent obyvateľstva, na strane druhej však občania nemusia vedieť uplatniť toto ich právo, pretože podmienku znalosti menšinového jazyka pre úradníkov štát považuje za diskriminačnú, a teda vymožitelnosť tohto práva vždy závisí od jazykových znalostí konkrétneho úradníka, ktorého občan stretne pri vybavovaní úradných záležitostí. Voľbu jazyka teda neurčuje občan, ale úrad. Videli sme aj príklady, keď podľa interných pravidiel Slovenskej pošty alebo Železničnej spoločnosti Slovensko je v zamestnaní priam zakázané hovoriť iným ako slovenským jazykom.

Splnomocnenec vlády SR pre národnostné menšiny László Bukovszky poskytol na tému aplikácie jazykových zákonov v praxi iný pohľad.

Sústredil sa na výsledky, ktoré od roku 2016 v tejto oblasti jeho úrad dosiahol. Ako priblížil, napriek tomu, že zákon o používaní jazykov národnostných menšín schválili v roku 1999, samosprávy ešte ani v roku 2016, keď začal vykonávať svoju funkciu, nevedeli, čo tento zákon znamená v praxi. Úrad splnomocnenca skontaktoval všetky dotyčné samosprávy a poskytol im praktickú príručku k aplikácii spomenutého zákona. Vytvorili sa pracovné skupiny maďarského, rómskeho, ukrajinského, rusínskeho a nemeckého jazyka, ktoré zabezpečili tie dvojязыčné dokumenty, ktoré sú potrebné k aplikácii zákona o používaní jazykov národnostných menšín. V každom spomenutom jazyku vytvorili odborné terminologické slovníky a postupne začali prekladať zákony do menšinových jazykov. Okrem toho úrad každý druhý rok vydá Správu o postavení a právach príslušníkov národnostných menšín za uplynulé obdobie. Bukovszky na základe týchto správ poukázal na pozitívnu tendenciu v používaní menšinových jazykov. V posledných rokoch evidujú napríklad o viac ako polovicu menej nedostatkov v dodržiavaní jazykového zákona a zvýšil sa aj počet menšinových zamestnancov v štátnej správe.

Katarína Motyková (UK) sa zamerala na otázky jazykovej politiky a jazykového plánovania a na základe témy inkluzívnej komunikácie porovnávala švédsku situáciu so slovenskou. Vo svojom príspevku predstavila kroky, ktoré podnikli vo Švédsku v záujme rodovo neutrálneho jazyka, a poukázala na to, aké reakcie vyvolali podobné pokusy na Slovensku v konzervatívnych a liberálnych denníkoch – väčšina komentárov považovala tieto snahy za neprirodzený zásah do slovenského jazyka. Zaujímavým dodatkom bolo, keď Motyková opísala švédsku snahu štátu o to, aby zabezpečili zrozumiteľnú komunikáciu medzi úradmi a občanmi a túto povinnosť ukotvili aj v zákone.

Téma zjednodušenej komunikácie sa objavila aj v príspevku Istvána Lanstyáka (UK), ktorý sa jej venoval z pohľadu teórií riešenia jazykových problémov. Poukázal na texty, ktoré boli vytvorené bez ohľadu na interpretačné schopnosti cieľovej skupiny. Takto napísané texty spôsobujú problémy hendikepovaným (napr. osobám s ľahším stupňom mentálnej retardácie, osobám postihnutým afáziou, dyslexiou atď.), ale aj ľuďom bez mentálneho či fyzického postihnutia, ktorí majú

málo skúseností s čítaním najmä zložitejších textov písaných formálnym štýlom. Riešenie, presnejšie predchádzanie problémov takého typu je možné podľa Lanstýaka písaním tzv. kontrolovaných či riadených textov, pretože len takto môže byť zabezpečené právo ľudí na informácie. Predpokladom tohto práva je totiž podmienka, že daný text je napísaný „jazykom“, ktorý je zrozumiteľný pre adresáta.

Pojem jazykového manažmentu, ktorý je z hľadiska spomenutého projektu kľúčovým, sa najzreteľnejšie objavil v prednáške Jiřího Nekvapila (Univerzita Karlova, Ústav obecné lingvistiky) *Teorie jazykového managementu jako otevřený projekt*. Príspevok vychádzal z filozofického pragmatizmu, bol inšpirovaný výkladmi o *actor network theory* a zaoberal sa otázkou „identity“ teórie jazykového manažmentu (TJM). Nešlo o definovanie tohto pojmu na základe nejakých špecifických rysov, ale skôr o otázku, ako sa táto teória používa v tzv. spoločenstve výskumníkov (či už v rámci lingvistiky alebo mimo tejto oblasti). Nekvapil poukázal na myšlienku P. Feyerabenda, podľa ktorej je vo vede všetko dovolené, keď sa daný postup dá adekvátne odôvodniť. Preto aj samotná TJM je tým, na čo ju odborníci tvoriaci „spoločenstvo výskumu“ používajú. V závislosti od toho sa mení aj „identita“ tejto teórie a takto sa vytvára aj rôznorodé chápanie, ktoré podľa Nekvapila najlepšie odzrkadľuje bibliografická sekcia webu jazykového manažmentu (pozri <<http://language-management.ff.cuni.cz/>>).

Gabriela Múcsková (UK, JÚLŠ SAV) sa vo svojom príspevku venovala postaveniu slovenských nárečí vo verejnej sfére. Skonštatovala, že používanie slovenských dialektov na jednej strane postupne klesá, ale na strane druhej – možno práve z tohto dôvodu – prebieha posilňovanie ich postavenia prostredníctvom popularizácie nárečia. Nárečie sa po novom častokrát objavuje už aj na verejných nápisoch (v baroch, v jedálnom lístku a pod.) ako vyjadrenie lokálnych špecifik a hodnôt, používa sa v reklame (často ako účinný prostriedok oslovenia miestnej cieľovej skupiny) a je pomerne veľa ďalších snáh laických používateľov, ktorých cieľom je spracovanie miestnych špecifik používania jazyka (vytvárajú sa napríklad miestne slovníky). Okrem toho sa vydávajú aj miestne noviny napísané v nárečí a narastá počet portálov, kde sa diskutuje o nárečiach, zbierajú sa miestne

výrazy a hľadajú sa podobnosti a rozdiely medzi výrazmi pochádzajúcich z jednotlivých, rozličných regiónov.

V programe konferencie mala celkom zvláštne miesto prednáška Jozefa Tancera (UK). Na základe korešpondencie jednej bratislavskej židovskej rodiny sa pokúsil rekonštruovať proces učenia sa angličtiny v rodine Sachselovcov medzi rokmi 1938 a 1942, keď tento jazyk znamenal predpoklad emigrácie a prísľub lepšej budúcnosti. Na základe autentických zdrojov zdokumentoval spôsob intenzívneho učenia sa angličtiny. Prednáška však okrem zaujímavých podnetov zo samovzdelávacieho procesu zachytila oveľa viac. Z korešpondencie sa postupne vyrysovala pochmúrna atmosféra tohto historického obdobia, ktorého deprimujúci charakter vystupňoval fakt, že koniec skúmaného obdobia neznamenal len ukončenie zbierania empirického materiálu, ale aj osobnú tragédiu dotykanej rodiny.

Otázky učenia sa jazykov sa znovu objavili v prednáške Moniky Šajánkovej (UK), ktorá sa venovala súčasným problémom vyučovania nemeckého jazyka na slovenských školách. Vychádzala z hypotézy, že prax výučby nemčiny nie je vhodná na to, aby si mohli žiaci osvojiť adekvátnu komunikačnú kompetenciu z tohto jazyka. Na základe rozhovorov s učiteľmi, žiakmi a písania zápisníc z vyučovacích hodín sa táto hypotéza potvrdila. Názor väčšiny opýtaných výstižne charakterizuje konštatovanie, podľa ktorého žiaci vedia pomerne veľa o gramatike nemeckého jazyka, dokážu vymenovať väčšinu výnimiek, no ich základné komunikačné potreby by v nemeckom jazykovom prostredí nevedeli uspokojiť.

Na problémy vybudovania komunikatívnej kompetencie sa sústredila aj autorka vzdelávacieho programu *Rozumieme si* Orsolya Végh. Jej príspevok vychádzal z praxe. Išlo o predstavenie jedného fungujúceho vzdelávacieho programu, ktorý má v posledných rokoch čoraz väčší úspech. V súvislosti s problémami s komunikatívnou kompetenciou Végh skonštatovala, že sa to podobá problému, ktorému sa venovala vo svojom zamestnaní, a to pri riešení problémov spolupráce rôznych tímov ľudí vo veľkých korporáciách. Na základe svojich osobných skúseností tvrdila, že tieto medziľudské problémy vo veľkých podnikoch korenia na rozdeľovaní skupín kolegov na „my“ a „oni“. Podľa nej to isté funguje aj v spoločnosti

a prejavuje sa to napríklad aj v slovensko-maďarských vzťahoch. Problémy, ktoré vyplývajú z tohto rozdelenia sa dajú vyriešiť len dialógom medzi jednotlivými stranami a takto môže vzniknutý protiklad a rozdelenie „my“ a „oni“ zmiznúť. Végh zdôraznila, že táto metóda je veľmi dôležitá aj pri budovaní komunikatívnej kompetencie, pretože maďarský žiak, žijúci na Slovensku, má okrem jazykovej bariéry prekonať aj stereotypy, ktoré fungujú v spoločnosti a zabráňujú uvoľnenej komunikácii v slovenskom jazyku.

Problémom maďarskej menšiny žijúcej na Slovensku sa na všeobecnej rovine venoval Szilárd Sebők (UK). Vo svojom príspevku poukázal na metodologické problémy dokumentácie jazykových problémov a zdôrazňoval, že deskripcia jazykových problémov nemôže byť objektívna, lebo už to, že niečo považujeme za problém, nevyhnutne musí obsahovať moment hodnotenia a spôsob hodnotenia môže byť individuálne odlišný. Ako relatívne objektívny spôsob deskripcie jazykových problémov predstavil databázu jazykových problémov Maďarov žijúcich za hranicami Maďarska,¹ na ktorej sa podieľali lingvisti zo siedmich krajín susediacich s Maďarskom, vrátane autora príspevku. Databáza obsahuje 110 zdokumentovaných jazykových problémov zo Slovenska. Sebők po vyhodnotení všetkých údajov dospel k záveru, že najviac problémov súviselo s tým, že niekto nemohol používať maďarčinu tam, kde by inak podľa zákona mal právo, alebo používal maďarčinu na mieste, kde to vyvolalo negatívne reakcie (26 prípadov zo 110). V 24 prípadoch išlo o jazykové problémy, ktoré súviseli s dodržaním zákona o používaní menšinových jazykov. Ostatné problémy sa týkali agresívnych reakcií na používanie maďarčiny (10), nedostatočnej jazykovej kompetencie zo slovenského jazyka (8), negatívnych reakcií na kontaktnú varietu maďarčiny zo strany Maďarov (8) a iných menej častých prípadov a situácií.

Lucia Molnár Satinská (JÚLŠ SAV) zúžila predchádzajúcu tému na jazykové problémy Maďarov žijúcich alebo pracujúcich v Bratislave.

¹ Databáza je dostupná na adrese <<http://nyelvi-problemak.termini.nyud.hu/>> v maďarskom jazyku.

Poznamenala, že ide o veľmi heterogénnu skupinu, počnúc od Prešporákov cez prístahovalcov a pendlerov, až po ľudí, ktorí majú určité znalosti z maďarčiny. Po vyhodnotení jazykových biografíí zhrnula stratégie, ktoré sa používajú v rámci tejto jazykovej skupiny. Tieto stratégie rozmiestnila na kontinuu, ktoré na jednej strane zahŕňa rodiny zachovávajúce svoju maďarskú identitu a žijúce si svoj prevažne „maďarský život“ v Bratislave. Na druhej strane umiestnila rodiny, ktoré považujú prispôsobenie sa za prvoradé a napriek maďarskému pôvodu si začínajú svoj „slovenský život“. Podľa Molnár Satinskej umiestnenie medzi týmito dvoma pólmi závisí prevažne od toho, ako uvedomele a aktívne si ľudia manažujú svoje vzťahy s maďarským a slovenským obyvateľstvom z hľadiska rozvíjania jedného a zachovávaného druhého jazyka.

Jazykové problémy Rómov žijúcich na Slovensku boli reprezentované v prednáške Milana Samka (ÚRŠ UKF). Poukázal na to, že ide o veľmi heterogénnu skupinu. Problémy Rómov žijúcich v diaspóre sú úplne iné ako problémy Rómov žijúcich v izolovaných komunitách. Okrem toho sú rozdiely aj podľa toho, v ktorom regióne Slovenska daná komunita žije. Preto je ťažké určiť nejaký jednotný spôsob riešenia ich problémov. Avšak podľa Samka by určitou univerzálnou stratégiou riešenia bolo zvyšovanie ekonomicko-spoločenskej hodnoty rómčiny. Ak by napríklad znalosť rómčiny mohla byť výhodou v zamestnaní, na úradoch, tak by sa zvýšil aj status tohto jazyka. K tomu je však potrebné zabezpečiť aj adekvátnu jazykovú prípravu z rómskeho jazyka. Zvyšovanie statusu rómčiny a zabezpečenie výučby rómčiny sú dve rozdielne oblasti, ktorým sa treba súčasne venovať. Výsledky dosiahnuté v jednej oblasti majú pozitívny vplyv na dosahovanie výsledkov v druhej oblasti.

Záverom by sa dalo konštatovať, že zo spomenutých príspevkov sa vyrýsoval veľmi komplexný obraz o téme jazykových problémov. Jedným z najdôležitejších prínosov konferencie bolo asi práve poukázanie na to, že problémy jednotlivých komunit, ktoré sa delia rôznymi spôsobmi (nie nevyhnutne len podľa národnosti), sú veľmi rozdielne, a preto každý pokus o riešenie problémov vo všeobecnosti vyžaduje mimoriadnu obozretnosť. Podľa môjho názoru skúmanie jazykových problémov má práve tento cieľ. Nazbierať dostatok

informácií na to, aby prípadný pokus o riešenie problémov na spoločenskej úrovni nespôsobil ďalšie problémy. Príspevky konferencie budú publikované aj v zborníku – podľa predpokladu na jar 2022.

Zdroj financovania

Tento príspevok vznikol s podporou Agentúry na podporu výskumu a vývoja v rámci zmluvy APVV-17-0254.

LITERATÚRA

- LANSTYÁK, I. (2015): Záludné jazykové problémy: čo s nimi? In: S. Ondrejovič – J. Wachtarczyková – L. Satinská (eds.), *Jazyk v politických, ideologických a interkultúrnych vzťahoch*. Bratislava: Veda, s. 177 – 193.
- RITTEL, H. W. J. – WEBBER, M. M. (1973): Dilemmas in a general theory of planning. *Policy Sciences*, 4, s. 155 – 169.
- SEBŐK, SZ. (2015): Jazykovo-politické problémy ako „záludné“ problémy. In: S. Ondrejovič – J. Wachtarczyková – L. Satinská (eds.), *Jazyk v politických, ideologických a interkultúrnych vzťahoch*. Bratislava: Veda, s. 194 – 210.
- SEBŐK, SZ. (2019): A magyar vonatkozású nyelvi problémák kutatástörténete Szlovákiában [O výskume jazykových problémov Maďarov žijúcich na Slovensku]. In: K. Misad – Z. Csehly (eds.), *Nova Posoniensia IX: Zborník Katedry maďarského jazyka a literatúry FiF UK*. Bratislava: Szenczi Molnár Albert Egyesület, s. 59 – 83.

Szilárd Sebők

*Katedra maďarského jazyka a literatúry,
Filozofická fakulta Univerzity Komenského
v Bratislave
Gondova 2, 811 02 Bratislava 1
<szilard.sebok@uniba.sk>*